

УДК 377.1:370.1

М.Б. Агапова,
методист

(Житомирське вище професійне училище-інтернат)

СПАДЩИНА А.С. МАКАРЕНКА В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розкривається роль інтересів учнів у педагогічній системі видатного вітчизняного педагога-практика А.С. Макаренка. Розглядаються умови, що забезпечують ефективне формування професійних інтересів майбутніх робітників на сучасному етапі розвитку країни, зокрема, правильна організація конкретної професійної діяльності учнів у колективі, дотримання принципу поєднання навчання та виховання з виробничою працею, принципу системності.

Становлення нових економічних відносин в Україні обумовило необхідність реформування професійної підготовки виробничих кадрів. Одним із шляхів розв'язання визначеної проблеми є об'єктивна оцінка вітчизняного досвіду щодо визначеної проблеми, творче використання якого буде сприяти зростанню престижу робочої професії на сучасному етапі розвитку країни.

До числа прогресивних діячів, які зробили істотний внесок у розвиток світової педагогічної науки, належить видатний вітчизняний педагог-практик Антон Семенович Макаренко, досвід та ідеї якого є стимулом розвитку багатьох напрямів вітчизняної та зарубіжної педагогіки [1: 3].

Метою статті є визначення ролі інтересів учнів у педагогічній системі А.С. Макаренка; виокремлення зі спадщини вітчизняного педагога теоретичних принципів та умов у контексті розвитку сучасного суспільства, творче використання яких забезпечить ефективне формування професійних інтересів майбутніх робітників на сучасному етапі розвитку країни.

В умовах соціально-економічного розвитку України особлива актуалізація спадщини А.С. Макаренка, в основі якої – поєднання виховання з трудовою основою життя, обумовлена пошуками шляхів розв'язання проблеми підготовки майбутніх кваліфікованих робітників та їх адаптації до змінних умов світової економіки, одним з яких є формування професійних інтересів учнів професійно-технічних навчальних закладів.

А.С. Макаренко наголошував на важливості мотивів професійної діяльності, спрямованих як на близьке, так і на віддалене майбутнє [1: 111]. На цьому положенні ґрунтувалася система перспективних ліній педагога. Зазначений принцип є важливим для нашого дослідження, оскільки від сили і структури мотивації (системи мотивів) істотно залежить як сформованість професійних інтересів учнів, так і їх успішність.

Інтереси забезпечують одну з найважливіших умов засвоєння та закріплення знань і практичних умінь – викликають стійку і тривалу увагу, ініціативність, працездатність тощо. У свою чергу, нові знання і вміння, які набуваються на основі стійких інтересів учнів, значно впливають на подальше розширення і поглиблення професійних інтересів.

А.С. Макаренко підкреслював важливість формування інтересів учнів до професійної діяльності: "те, що не виражено в дитячому інтересі, вочевидь, не буде паралельно його життю, його труду" [2: 377].

Важливе завдання при формуванні професійних інтересів полягає в тому, щоб пробудити в учнів прагнення до оволодіння технічними знаннями і виробничими вміннями, викликати активність і допитливість. Це досягається за допомогою дотримання принципу системності при використанні технологій навчання. Цій умові А.С. Макаренко надавав вирішального значення. Він переконливо доводив, що педагогічний досвід слід переносити в нові умови не частинами, а лише цілісно [3: 6].

Спостерігаючи й аналізуючи вчинки підлітків, А.С. Макаренко виявив у них протиріччя між усвідомленим інтересом до того, як слід проявляти себе у професійній діяльності, й звичною поведінкою. Тому й у своїх теоретичних працях, і в практиці виховання педагог у центр уваги ставив формування свідомості, розуміння громадської необхідності тієї або іншої дії.

Основний технологічний елемент виховання в системі видатного педагога – колектив, який є інструментом для досягнення цілі – виховання всебічно розвиненої, творчої особистості зі стійкими професійними інтересами, здатної адаптуватися до змінних соціально-економічних умов. Макаренківська методика виховання допомагає визначити правильний підхід до розвитку особистості, розкриття її можливостей і нахилів, розвитку професійних та пізнавальних інтересів в умовах колективу.

Особливу увагу А.С. Макаренко приділяв навчанню учнів творчій праці, яка можлива лише за умов ставлення до роботи з любов'ю, розуміння її необхідності та корисності. Виховання потреби у творчій діяльності – одне з найбільш актуальних завдань підготовки майбутніх робітників, що передбачає формування їх професійних інтересів.

Судячи з педагогічного досвіду А.С. Макаренка, провідною ознакою творчого ставлення особистості до професійної діяльності є пошук і внесення особистістю раціональної новизни у суспільно корисну діяльність. З метою розвитку в учнів творчо-пошукового інтересу до професійної діяльності поряд із заходами просвітницького характеру доцільно використовувати і стимулюючі дії на особистість.

Одним із стимулів і засобів розвитку професійного інтересу є радість, викликана позитивними результатами праці. Для учнів важливим є те, щоб зусилля кожного з них були своєчасно помічені й справедливо оцінені. Підкреслюючи значимість для підлітка такого способу розвитку професійних інтересів, А.С. Макаренко зазначав: "Визнання його роботи гарною роботою має бути найкращою нагородою за його труд. Такою ж нагородою буде для нього ваше схвалення його винахідливості..., його способів роботи" [2: 377].

Розвитку професійних інтересів учнів сприяє використання методу винаходів, що безпосередньо впливає на продуктивність праці. Це доводить висновок, зроблений видатним педагогом: "...продуктивність праці підвищується...з допомогою нового підходу до роботи, нової логіки, нового розміщення елементів праці. Отже, продуктивність праці підвищується з допомогою методу винаходів, відкриттів, знахідок" [3: 139-140].

У педагогічному досвіді педагога розкрито ефективне використання методів педагогічного впливу: методу вимоги, методу дитячої радості, методу завтрашньої радості, або "системи перспективних ліній", методу суспільної думки, методики безпосереднього впливу педагога, методів покарання та заохочення [1: 115]. Усі ці методи організують та спрямовують життя учнівського колективу, сприяють розвитку професійних інтересів.

Особливості підліткового віку вимагають використання ігрових методів для пробудження і підтримки в учнів інтересу до творчого пошуку в професійній діяльності. Це сприяє розвитку ініціативності та самостійності учня, що є складовими компонентами професійних інтересів.

Важливою умовою формування професійних інтересів є правильна організація конкретної професійної діяльності учня в колективі. На думку педагога, суттєвим є не лише оволодіння технікою професійної діяльності, але перш за все ставлення до неї. Від усвідомлення необхідності здійснення професійної діяльності учні підходили до усвідомлення її суспільного значення, що пов'язано з усвідомленням чітких цілей і перспектив праці. Якщо перед колективом, як стверджував А.С. Макаренко, немає яскравої, захоплюючої мети, не можна знайти спосіб його організації. Щоб учні брали активну участь у діяльності, житті училища, і в її процесі виховувався весь колектив, перед ним мають стояти пов'язані з цією цілеспрямованою діяльністю перспективи.

Суть професійної перспективи полягає в постійному просуванні учня в процесі навчання від перспективи більш близької до більш віддаленої, від вузької (особистої чи тієї, що відображає інтереси невеликого колективу) до більш широкої (суспільної). Інтерес до професії зростає, коли педагогу вдається розкрити перспективні шляхи, які пролягають через оволодіння професією, в результаті чого учні починають сприймати навчання в училищі як кроки на шляху до бажаної мети. Тому перед учнями завжди мають стояти захоплюючі, але реальні перспективи.

Для закріплення стійких професійних інтересів учнів потрібно неперервно домагатися (як у процесі виробничого навчання, так і при викладанні спеціальних і загальнотехнічних дисциплін) застосування знань у практичній діяльності. Важко розраховувати на стійкість і зростання професійних інтересів учнів, якщо не навчити їх застосовувати знання в процесі виробництва, бачити їх практичну реалізацію. Наголошуючи, що навчальні завдання мають ґрунтуватися на цінностях, які може створити праця, А.С. Макаренко зазначав: "Я не уявляю... трудового виховання... поза умовами виробництва. ...я переконаний, що праця, яка не має на увазі створення цінностей, не є позитивним елементом виховання, тому що праця, так звана навчальна, і та повинна виходити з уявлення про цінності, які праця може створити" [3: 240].

Принцип поєднання навчання та виховання з виробничою працею – один з основних у педагогічній системі А.С. Макаренка, що створює необхідні умови для використання її при підготовці робітників у профтехучилищах, де виробнича праця пронизує і навчальну, і виробничу діяльність. Розв'язуючи проблему поєднання навчання з виробничою працею, педагог орієнтувався на прогресивні технології, приділяючи найбільшу увагу методиці міжпредметних зв'язків. У процесі оволодіння знаннями, на думку видатного педагога, в учнів формується нове ставлення до професійної діяльності.

Розглядаючи зазначене в контексті нашого дослідження, зауважимо, що врахування рівня й особливостей змістового компоненту структури професійних інтересів учнів, який охоплює комплекс знань, є одним із важливих чинників формування професійних інтересів учнів. З одного боку, невдалий навчальний досвід, зумовлений недостатнім рівнем знань, може підсилити небажання вчитися, з іншого – прояв пізнавального інтересу в процесі фахової підготовки, намагання отримати більше відомостей з обраної професії є показниками професійного інтересу.

Інтерес до професії виховується в процесі навчально-виробничої роботи. Природно, що виробничі і теоретичні навчання повинні бути організовані таким чином, щоб викладачі та майстри могли викликати в учнів максимальний інтерес, прагнення оволодіти технічними знаннями і професійними вміннями. Адже професійний інтерес може успішно формуватися на основі розвитку пізнавального інтересу, чому повинні сприяти форми і методи професійного навчання. При цьому пізнавальні й професійні інтереси перебувають у нерозривному взаємозв'язку. Вони виступають як прагнення особистості займатися саме тією навчально-виробничою діяльністю, яка приносить задоволення. Таким чином, виховання інтересу до робітничої професії потребує продуманого плану дій на уроках виробничого і теоретичного навчання, що неможливо реалізувати без спільної роботи майстра виробничого навчання та викладачів спецдисциплін.

З основного положення А.С.Макаренка про виховання як активну цілеспрямовану дію щодо особистості, впливає виняткова роль викладача як головного організатора колективу і діяльності його членів, як головної фігури в педагогічному процесі.

На сучасному етапі оновлення освітньої системи професійно-технічної школи соціальний запит щодо професійної компетентності майстра виробничого навчання та викладача спецдисциплін визначається системою вимог до особистісних і діяльнісних проявів професіоналізму педагогів: висока якість професійного здоров'я, прагнення до професійно-педагогічного саморозвитку, продуктивне використання творчого потенціалу в розв'язанні значущих проблем професійно-технічної освіти, професійно-педагогічна компетентність.

Успіх навчально-виховного процесу в цілому істотно залежить від ділових якостей викладачів і майстрів, від рівня розуміння ними необхідності систематичного, ділового контакту інженерно-педагогічних працівників. Взаємодію майстра виробничого навчання і викладача спецдисципліни в роботі з учнями профтехучилищ можна визначити як спільну діяльність, побудовану на основі педагогічно доцільних взаємовідносин, взаєморозуміння і взаємодоповнення, які спрямовані на досягнення спільного кінцевого результату. Кінцевий результат взаємодії – рівень підготовленості випускників до виконання ролі висококваліфікованого робітника, здатного професійно і творчо розв'язувати виробничі завдання, нести відповідальність за якість рішень і перебудовувати власну діяльність під впливом нових вимог науково-технічного прогресу.

Таким чином, педагогічний досвід А.С.Макаренка свідчить про ефективність організації творчого, трудового, цілеспрямованого життя і діяльності учнів, що є головним завданням педагогічного впливу і забезпечує необхідні умови щодо формування професійних інтересів майбутніх робітників.

Педагогічні "відкриття", висновки вітчизняного педагога органічно пов'язані із загальним досвідом і теоретико-методологічними висновками виховання особистості. Однак до використання педагогічної системи А.С.Макаренка в навчально-виховному процесі слід підходити історично, враховуючи особливості тих конкретних умов, в яких здійснювалася педагогічна діяльність видатного педагога. Тому ідеї А.С.Макаренка можуть бути успішно реалізовані в усіх освітніх навчальних закладах лише з урахуванням їх специфіки. Такий підхід дозволяє виокремити зі спадщини видатного вітчизняного педагога теоретичні принципи в контексті розвитку сучасного суспільства, усвідомити зміст цих принципів і творчо їх застосовувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Козлов И.Ф. Педагогический опыт А.С. Макаренко. – М.: Просвещение, 1987. – 159 с.
2. Макаренко А.С. Соч.: В 7 т. М., 1958. – Т. 7. – С. 377.
3. Макаренко А.С. Методика воспитательной работы. – К.: Рад. шк., 1990. – 366 с.
4. Егорова М.А. Советуясь с А.С. Макаренко о демократическом подходе к воспитанию творчески активной личности подростка // Творческое использование педагогического наследия А.С. Макаренко в воспитании будущих молодых рабочих: Учеб.-метод. пособие / Сост. Е.Д. Варнакова. – М.: Высш.шк., 1991. – С. 51-74.
5. Ерицын Г.М. Социально-психологические основы формирования личности в системе А.С. Макаренко // Творческое использование педагогического наследия А.С. Макаренко в воспитании будущих молодых рабочих: Учеб.-метод. пособие / Сост. Е.Д. Варнакова. – М.: Высш.шк., 1991. – С. 162-179.
6. Минкина Н.А. О воспитании у молодежи социальной ответственности // Творческое использование педагогического наследия А.С. Макаренко в воспитании будущих молодых рабочих: Учеб.-метод. пособие / Сост. Е.Д. Варнакова. – М.: Высш.шк., 1991. – С. 74-83.
7. Павлова М.П. Всегда руководствоваться советами Антона Семеновича Макаренко // Творческое использование педагогического наследия А.С. Макаренко в воспитании будущих молодых рабочих: Учеб.-метод. пособие / Сост. Е.Д. Варнакова. – М.: Высш.шк., 1991. – С. 4-18.
8. Павлова М.П. Педагогическая система А.С. Макаренко. – М.: Высш. школа, 1972. – 352 с.
9. Шпаковская Г.И. Преемственность между школой и профтехучилищем в подготовке учащихся к творческому труду // Творческое использование педагогического наследия А.С. Макаренко в воспитании

будущих молодых рабочих: Учеб.-метод. пособие / Сост. Е.Д. Варнакова. – М.: Высш.шк., 1991. – С. 273-283.

Матеріал надійшов до редакції 28.03. 2008 р.

Агапова М.Б. Наследие А.С. Макаренко в контексте формирования профессиональных интересов учащихся профессионально-технических учебных заведений.

В статье раскрывается роль интересов учащихся в педагогической системе выдающегося отечественного педагога-практика А.С. Макаренко. Рассматриваются условия, которые обеспечивают эффективное формирование профессиональных интересов будущих рабочих на современном этапе развития страны, в частности, правильная организация конкретной профессиональной деятельности учащихся в коллективе, соблюдение принципа совмещения обучения и воспитания с производственным трудом, принципа системности.

Ahapova M.B. A.S. Makarenko's Heritage in the Context of Professionally-Technical Educational Establishments Pupils Professional Interests Formation.

In the article the role of pupils' interests in the pedagogic system of the outstanding native teacher practitioner A.S. Makarenko is disclosed. The necessary conditions that provide the future workers' professional interests formation on the modern stage of country development are considered; namely the correct organization of certain pupils' professional activity in the collective; following the principle of teaching and education combining with productive work, the system principle.